

MARIA NASIŁOWSKA

<https://orcid.org/0000-0001-5290-6558>

Reforma składni języka haseł przedmiotowych RAMEAU

DOI: 10.36155/RBN.51.00004

Wprowadzenie

Język haseł przedmiotowych (jhp) Répertoire d'autorité matière encyclopédique et alphabétique unifié (RAMEAU)¹ jest językiem informacyjno-wyszukiwawczym (jiw) stosowanym w opracowaniu rzeczowym w katalogach większości bibliotek, zarówno naukowych, szkolnych, jak i publicznych we Francji. Tworzony był od 1980 roku przez Bibliotekę Narodową Francji (Bibliothèque nationale de France, BnF) w drodze adaptacji francuskojęzycznej wersji jhp Biblioteki Kongresu – Library of Congress Subject Headings (LCSH)² oraz Répertoire de vedettes-

1 Podstawowe informacje na temat języka RAMEAU, Bibliothèque nationale de France – <https://rameau.bnf.fr/> [dostęp: 21.04.2020] oraz M. Mingam, *RAMEAU: bilan, perspectives*, „Bulletin des bibliothèques de France” 2005, nr 5, s. 38–47 – <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2005-05-0038-001> [21.04.2020]; M. Mingam, *RAMEAU: les catalogues, le web*, „Bulletin des bibliothèques de France” 2015, nr 5, s. 120–131 – http://bbf.enssib.fr/matieres-a-penser/rameau-les-catalogues-le-web_66265 [21.04.2020]; B. Kotalska, T. Głowacka, *25 lat istnienia RAMEAU. Bilans i perspektywy*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, z. 3, s. 302–318 – <http://bbc.uw.edu.pl/Content/433/pb2006z3.pdf> [10.07.2020].

2 Podstawowe informacje na temat języka LCSH, Library of Congress – <https://id.loc.gov/authorities/subjects.html> [21.04.2020].

matière (RVM)³, stosowanego w katalogach bibliotek francuskojęzycznej Kanady. Adaptacja słownictwa RVM polegała z jednej strony na eliminacji słownictwa typowego dla kanadyjskiej wersji języka francuskiego, z drugiej na dostosowaniu zakresu semantycznego słownictwa do potrzeb opracowania zbiorów bibliotek francuskich. Biorąc pod uwagę główną⁴ metodę tworzenia zasobu jednostek leksykalnych jhp, metodę indukcyjną⁵, proces adaptacji słownictwa jest z natury długotrwały. Polega on na tym, że tworzenie nowej jednostki leksykalnej, lub adaptacja i weryfikacja jednostki leksykalnej z zasobu źródłowego, wynika z bieżącej potrzeby opracowania konkretnej publikacji. Tę samą metodę przyjęto w procesie tworzenia języka haseł przedmiotowych KABA (JHP KABA), stosowanego od 1992 roku w bibliotekach współtworzących katalog NUKAT.

Język RAMEAU był podstawą do budowania zasobu słownictwa wielu innych jiw, np. języka deskryptorów stosowanego w katalogu francuskojęzycznej Szwajcarii REseau ROMand (RERO), języka używanego w Rumunii LIVES-ro, jiw stosowanych w krajach Afryki Północnej i w krajach francuskojęzycznych Afryki Subsaharyjskiej, w krajach Bliskiego Wschodu oraz wspomnianego wyżej JHP KABA⁶. Języki LCSH, RVM, RAMEAU i KABA charakteryzuje pewna kompatybilność⁷, którą można określić jako jednostronną – jednostki leksykalne KABA mają odpowiedniki z języków RAMEAU i LCSH (niekiedy także z RVM), ale język RAMEAU posiada odpowiedniki tylko z języka LCSH (i niekiedy RVM)⁸. Mimo to,

3 Podstawowe informacje na temat języka RVM, Université Laval – <https://rvweb.bibl.ulaval.ca/accueil> [21.04.2020].

4 Część słownictwa omawianych jhp tworzona jest metodą dedukcyjną.

5 Metoda indukcyjna (inaczej – oddolna) polega na tym, że najpierw tworzy się zbiór wyrazów, a później tworzy się odpowiednie kategorie i strukturę języka. Metoda dedukcyjna (odgórną), w której wykorzystuje się już istniejące i usystematyzowane zbiory słownictwa z danego pola semantycznego, polega na tym, że najpierw tworzy się strukturę (system leksykalny), a później wypełnia się ją odpowiednimi wyrażeniami, *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002, s. 155 – <http://bbc.uw.edu.pl/publication/639> [10.07.2020].

6 Zob. BnF, Centre national Rameau – <https://rameau.bnf.fr/informations/projint> [21.04.2020].

7 *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* definiuje pojęcie kompatybilności jiw jako „podobieństwo języków informacyjno-wyszukiwawczych zapewniające pełną wzajemną przekładalność tekstów tych języków. Polega ona na identyczności struktury pól semantycznych (planu treści) oraz ekwiwalencji wykładników relacji syntagmatycznych, przy różnym planie wyrażania. Jeżeli języki informacyjno-wyszukiwawcze są kompatybilne, to można wymieniać między systemami informacyjnymi, które je stosują, charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów, *Słownik encyklopedyczny informacji...*, s. 140.

8 Zagadnienie kompatybilności JHP KABA było wielokrotnie opisywane, zob. przykładowo G. M. Wilczyńska, J. Woźniak-Kasperek, *Kompatybilność – zaleta czy obciążenie? Dwugłos o języku haseł przedmiotowych KABA*, „Bibliotekarz” 2005, nr 9, s. 11–17 – http://plicki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_2005_09.pdf [10.07.2020]. Zacytowane prace zawierają poglądy, które w chwili obecnej straciły na aktualności, kwestia wymaga ponownego opracowania.

ponieważ zasobem źródłowym wszystkich tych jiw jest język LCSH, możliwe jest wykorzystanie powiązań pomiędzy słownictwem wszystkich wspomnianych jiw (oraz innych, tworzonych bezpośrednio poprzez adaptację LCSH) w budowaniu ogólnosiwiatowej sieci powiązań semantycznych⁹.

Język RAMEAU w procesie powstawania przejął gramatykę źródłowego języka LCSH¹⁰ i, mimo licznych uproszczeń, zachował jej podstawowy charakter do drugiej dekady XXI wieku. Główną cechą tej gramatyki jest prekoordynacja składni¹¹, polegająca na tym, że tworzenie charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów podlega wcześniej ustalonym zasadom. Znajomość tych zasad powinna być także wymagana w procesie wyszukiwania. Wymóg ten nigdy nie mógł być spełniony przez użytkowników końcowych¹², a znajomość zasad prekoordynacji składni była zawsze sporym wyzwaniem także dla bibliotekarzy¹³.

Komputeryzacja katalogów oraz upowszechnienie wyszukiwania internetowego ukazały oczywistą potrzebę reform wszystkich jhp. Ośrodki zarządzające nimi podjęły badania nad możliwościami przeprowadzenia adaptacji istniejących jhp do nowej rzeczywistości. Miedzy innymi prace takie podjął Centre national Rameau BnF.

Przygotowanie reformy składni języka RAMEAU

Etapem poprzedzającym opracowanie projektu reformy składni języka RAMEAU był długoletni proces rewizji słownictwa tego języka, opisany w artykule opublikowanym

9 Zob. przykłady ze strony Biblioteki Narodowej Hiszpanii (Biblioteca Nacional de España) – http://catalogo.bne.es/uhtbin/authoritybrowse.cgi?action=display&authority_id=XX529270&index=LCSUBJECT&lang=es [21.04.2020]. Możliwość nawigacji w polu *Otro indentificador normalizado*.

10 Język LCSH tworzony był na potrzeby katalogów kartkowych od 1898 roku.

11 Prekoordynacja – cecha systemu informacyjno-wyszukiwawczego polegająca na tym, że funkcję wyszukiwawczą pełnią samodzielnie tylko niektóre wyrażenia charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu (najczęściej stojące na pierwszym miejscu), pozostałe zaś umożliwiają dostęp do zbioru wyszukiwawczego jedynie pośrednio, w sposób zależny od rezultatów wyszukiwania, za pomocą wyrażeń samodzielnych wyszukiwawczo, *Słownik encyklopedyczny informacji...*, s. 206. Postkoordynacja – w opozycji do prekoordynacji, cecha systemu informacyjno-wyszukiwawczego polegająca na tym, że każde wyrażenie charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu samodzielnie może pełnić funkcję wyszukiwawczą, umożliwiając bezpośredni dostęp do zbioru wyszukiwawczego, *Słownik encyklopedyczny informacji...*, s. 200.

12 Zasady prekoordynacji zapisane są w podręcznikach katalogowania przedmiotowego (nie-dostępnych dla użytkowników końcowych katalogów bibliotecznych) oraz w rekordach khw, których użytkownik nie konsultuje.

13 *Rapport du Groupe de travail national sur la syntaxe de RAMEAU. Préconisations et pistes d'évolution*, 2017, *Annexe 2*, s. 18–19 – https://rameau.bnf.fr/sites/default/files/chantier_syntaxe/pdf/rapport_final_syntaxe_rameau.pdf [23.04.2020].

na dwudziestopięciolecie istnienia języka Rameau. Jego autor, Michel Mingam, wyróżnił trzy płaszczyzny języka:

- terminologiczną – słownictwo kontrolowane pod względem terminologii, homonimii i synonimii;
- semantyczną – słownictwo powiązane relacjami semantycznymi (hierarchicznymi i kojarzeniowymi);
- syntaktyczną (składniową) – budowanie charakterystyk wyszukiwawczych podlega zasadom prekoordynacji¹⁴.

Mingam postawił tezę, że nie wszystkie trzy poziomy są tak samo ważne¹⁵. Poziom terminologiczny może istnieć bez dwóch pozostałych, ale ani poziom semantyczny ani syntaktyczny bez poziomu terminologicznego nie miałyby racji bytu. Poziom terminologiczny tworzą jednostki leksykalne, które Mingam proponował określać jako deskryptory. Rolą deskryptorów jest umożliwienie dostępu do publikacji, stąd mianem tym obejmuje także warianty deskryptora (w polskiej terminologii określane jako askryptory).

Konsekwencją powyższej tezy było wyznaczenie priorytetów w dalszej pracy nad językiem RAMEAU, praca nad terminologią, prace nad semantyką i składnią były prowadzone wyłącznie w powiązaniu z modyfikacjami terminologii.

Przedstawiony w 2005 roku proces rewizji słownictwa RAMEAU rozpoczął się w 2007 i trwał do 2015 roku¹⁶. Analiza istniejącego słownictwa pod kątem zgodności z terminologią specjalistyczną każdej dziedziny objęła, poza hasłem wzorcowym, także jego warianty oraz relacje semantyczne z innymi hasłami. Kryterium weryfikacji terminu będącego hasłem wzorcowym (określanego przed Mingamem jako deskryptor) jest jego występowanie w opracowywanych publikacjach, potwierdzone w specjalistycznych słownikach i encyklopediach. Akcent postawiono na uzupełnienie kompletu wariantów hasła wzorcowego (askryptorów) z jednej strony w celu ułatwienia wyszukiwania w katalogu (antycypacja wszystkich możliwych sposobów wyszukiwania danego przedmiotu), z drugiej – katalogowania, dla uniknięcia ewentualnego tworzenia dubletów semantycznych (gdy dwa hasła wzorcowe / deskryptory odnoszą się do tego

14 M. Mingam, *RAMEAU: bilan, perspectives...*, s. 42.

15 Ibidem, s. 42.

16 M. Mingam, *RAMEAU: les catalogues, le web...*, s. 123.

samego przedmiotu)¹⁷. W zakresie relacji semantycznych z innymi hasłami wzorcowymi (deskryptorami) oparto się na jednostopniowych relacjach hierarchicznych, dokonano rewizji relacji skojarzeniowych. Celem melioracji relacji semantycznych w zakresie słownictwa RAMEAU było umożliwienie nawigacji, podnoszącej znacznie atrakcyjność wyszukiwania w katalogach bibliotecznych.

Istotnym punktem w rewizji słownictwa RAMEAU była także likwidacja kalek językowych i semantycznych, pozostałych po dwóch jego pierwowzorach – RVM i LCSH.

W 2016 roku instytucje odpowiedzialne za rozwój języka RAMEAU – BnF, Agence bibliographique de l'enseignement supérieur (ABES), przedstawiciele bibliotek uniwersyteckich i publicznych powołały Groupe de travail national sur la syntaxe de Rameau (GTN) – Grupę roboczą do spraw reformy składni języka RAMEAU¹⁸. Celem projektu było dostosowanie języka RAMEAU do potrzeb zmieniającego się środowiska, w którym funkcjonuje, określenie kierunku jego dalszej ewolucji¹⁹. W marcu 2017 roku GTN opublikowała raport, w którym zawarła szczegóły dotyczące prac zaplanowanych na lata 2017–2022²⁰.

Pod koniec 2019 roku ukazała się praca *Indexation matière en transition. De la réforme de Rameau à l'indexation automatique*²¹, zawierająca opis reformy języka RAMEAU oraz refleksje dotyczące okoliczności, w jakich dzisiaj jest utrzymywany i stosowany język RAMEAU. Pokazano, że wymuszają one zmiany w metodyce języka, którego pierwowzór stworzony był na potrzeby kartkowych katalogów bibliotecznych. Środowisko sieciowe rządzi się innymi prawami, innymi sposobami przetwarzania i wyszukiwania informacji. Rozdział dotyczący reformy języka RAMEAU zawiera harmonogram planowanych zmian w języku RAMEAU, ustalony w momencie tworzenia raportu w 2017 roku. Określa on czas przygotowania i realizacji poszczególnych etapów reformy, przekształcenia tematów i określników w samodzielnie stosowane deskryptory. Kolejne etapy reformy RAMEAU odpowiadają poszczególnym typom elementów w hasle rozwiniętym jhp (od jego końca) – określenie formy, czasu, miejsca i przedmiotu publikacji.

17 Do wariantów mogą należeć także terminy o węższym zakresie semantycznym (quasi-synonimy), w sytuacji gdy twórcy danego jiw decydują o nietworzeniu odrębnego hasła wzorcowego / deskryptora.

18 W gronie konsultantów zagranicznych znalazła się także przedstawicielka Biblioteki Narodowej (autorka tego artykułu) ze względu na zdobyte doświadczenia w tworzeniu Deskryptorów Biblioteki Narodowej. Zob. *Rapport du Groupe de travail national...*, s. 17.

19 Zob. <https://rameau.bnf.fr/syntaxe/introduction> [10.07.2020].

20 *Rapport du Groupe de travail national...*

21 *Indexation matière en transition. De la réforme de Rameau à l'indexation automatique*, sous la direction d'É. Cavalier, Paris 2019.

Reforma polega na kolejnym uwalnianiu tych elementów z prekoordynowanej składni. Po tym procesie mają one wejść do zasobu Fichier national d'entité (Narodowej Kartoteki Encji – NKE)²².

NKE to projekt zainicjowany w 2017 roku przez BnF i ABES, którego celem jest utworzenie jednej wspólnej kartoteki metadanych wzorcowych. Realizację projektu zaplanowano na lata 2020–2022, otwarcie na rok 2023. Projekt NKE²³ łączy się z reformą języka RAMEAU ponieważ w dużej części będzie ona zbudowana z elementów pochodzących z jego transformacji. Zgodnie z swą nazwą kartoteka, składać się będzie nie z haseł wzorcowych lecz encji. Zmiana nazwy elementów konstrukcyjnych wynika z oparcia się w jej strukturze na modelu IFLA-LRM²⁴, który zawiera więcej elementów niż tradycyjna khw. Metadane tworzące NKE będą wielofunkcyjne, na przykład ta sama nazwa geograficzna będzie stosowana nie tylko jako przedmiotowy punkt dostępu, wskazując na miejsce związane z przedmiotem, ale także jako miejsce wydania publikacji, miejsce urodzenia autora czy miejsce związane z instytucją.

Do elementów, które zbudują przyszłą NKE wejdą wszystkie typy haseł wzorcowych stosowane dotychczas w języku RAMEAU, a zatem także nazwy osobowe, nazwy ciał zbiorowych oraz tytuły ujednoczone. Są to hasła wzorcowe, które jeszcze przed rozpoczęciem automatyzacji katalogów bibliotecznych tworzone były jako oddzielne zbiory – hasła stosowane w opracowaniu formalnym oraz hasła przedmiotowe. Od momentu przeniesienia katalogów bibliotecznych z baz kartkowych do komputerowych utrzymywanie oddzielnych zbiorów, zawierających identyczne dane, przestało mieć sens. Kartoteki zostały zintegrowane, jedno hasło może być stosowane w opisie formalnym i przedmiotowym.

Po planowanej reformie języka RAMEAU jego składnia, mająca fundamentalne znaczenie w językach prekoordynowanych (gdzie miejsce każdego elementu określa jego znaczenie), przestanie istnieć. Uwalnianie poszczególnych elementów będzie polegać na nadawaniu im niezależnego znaczenia, bez względu na miejsce, w którym będą stosowane. Nie jest to proces łatwy,

22 Więcej o NKE – Bibliothèque nationale de France, Agence Bibliographique de l'Enseignement Supérieur – Transition Bibliographique – <https://www.transition-bibliographique.fr/fne/fichier-national-entites/> [10.07.2020]; F. Johannic-Seta, *Le futur FNE: vers une vraie coproduction*, „Arabesques” 2017, nr 85, s. 16–17 – <http://www.abes.fr/Publications-Evenements/Arabesques/Arabesques-n-85> [30.04.2020].

23 Pełen opis projektu Narodowej Kartoteki Encji wymaga odrębnego opracowania w przyszłości.

24 *IFLA Library Reference Model. A Conceptual Model for Bibliographic Information*, by P. Riva, P. Le Bœuf, M. Žumer, Den Haag 2017 – https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf [25.05.2020].

niektóre problemy reformy języka RAMEAU nie zostały jeszcze rozwiązane, ale słuszność jej kierunku jest oczywista.

Poniżej zasygnalizowano główne punkty projektu transformacji składni języka RAMEAU w odniesieniu do poszczególnych elementów hasła rozwiniętego jhp w kolejności zgodnej z etapami zaplanowanej reformy tego języka²⁵.

Gatunek / Forma

Od początku istnienia jhp określenie gatunku lub formy publikacji było z reguły ostatnim elementem w hasle przedmiotowym rozwiniętym. Obok haseł przedmiotowych stosowano także tematy formalne w przypadku (z grubsza), gdy nie określany był przedmiot publikacji. Z czasem stosowanie tematów formalnych poszerzyło się obejmując publikacje inne niż książki. RAMEAU jako ostatni z grupy języków kompatybilnych wprowadził w formacie roboczym²⁶ odrębne pole dla tematu formalnego i podpole dla określnika formy w hasle przedmiotowym. Zmiana ta poprzedziła bezpośrednio reformę składni elementów wyrażających formę lub gatunek. Warto przypomnieć, że jest to liczna i różnorodna grupa elementów znaczeniowych. W porównaniu z elementami wyrażającymi przedmiot (główny, równorzędny, poboczny czy przynależny)²⁷ określenie „gatunek/ forma” odnosi się do elementów wyrażających formy wydawnicze, piśmiennicze, nośnik publikacji, formy plastyczne, muzyczne. Razem z nimi wyrażane były w jhp także inne elementy, których nie można było zapisać jako przedmiot. Należą do nich obsada wykonawcza, przeznaczenie czytelnicze, poziom nauczania, płeć i pochodzenie autora dzieła, itd.

Od maja 2019 roku²⁸ BnF stosuje w opracowaniu publikacji specjalne pole opisu bibliograficznego dla określenia gatunku lub formy dzieła. Tym samym

25 *Rapport du Groupe de travail national...*, s. 2.

26 Format INTERMARC.

27 Zob. B. Włodarczyk, J. Woźniak-Kasperek, *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Od analizy dokumentu do opisu przedmiotowego*, Warszawa 2017, s. 23–27; J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza i język informacyjny*, Warszawa 2011, s. 89–99.

28 Zob. *Réforme de Rameau: mise en œuvre du lissage terminologique et du genre/forme. Calendrier 2018-2019* – https://rameau.bnf.fr/sites/default/files/chantier_syntaxe/pdf/reforme_rameau_calendrier2018-2019.pdf [06.05.2020]. W formacie INTERMARC zmiana została wprowadzona w czerwcu 2019 roku, w formacie UNIMARC zaplanowane zostały na początek 2020 roku. Format INTERMARC stosowany jest w BnF, UNIMARC w większości bibliotek we Francji. Zmiany formatowe w tym ostatnim wprowadzane są później niż w formacie BnF.

rozdzielono opracowanie przedmiotowe od opracowania pod względem gatunku lub formy publikacji.

Określnik formy w języku RAMEAU został zastąpiony przez temat formalny. Większość przypadków transformacji haseł rozwiniętych nie przedstawiała większych problemów. Oto przykład²⁹:

Dawna charakterystyka wyszukiwawcza RAMEAU:

Przedmiot: *Chimie organique – Bibliographie* [*Chemia organiczna – Bibliografia*]

Nowa charakterystyka wyszukiwawcza RAMEAU:

Przedmiot: *Chimie organique* [*Chemia organiczna*]

Forma: *Bibliographie* [*Bibliografia*]

Specyfika języka RAMEAU polega na tym, że istnieją przypadki, których transformacja wymaga bardziej skomplikowanych operacji niż tylko rozdzielanie tematu i określników. Oto przykład:

Dawna charakterystyka wyszukiwawcza RAMEAU:

Przedmiot: *Français (langue) – Dictionnaires allemands* [*Język francuski – Słowniki niemieckie*]

Przedmiot: *Allemand (langue) – Dictionnaires français* [*Język niemiecki – Słowniki francuskie*]

Nowa charakterystyka wyszukiwawcza RAMEAU:

Przedmiot: *Français (langue)* [*Język francuski*]

Przedmiot: *Allemand (langue)* [*Język niemiecki*]

Forma: *Dictionnaires bilingues* [*Słowniki dwujęzyczne*]

²⁹ Przykłady w tekście pochodzą z: *Consigne de catalogage, L'indexation RAMEAU à la forme et au genre* – <https://kitcat.bnf.fr/consignes-catalogage> [06.05.2020], katalogu BnF oraz z artykułów na temat reformy jhp RAMEAU. Przykłady w tekście – dla jasności wyводу – nie są prezentowane w formacie roboczym. W Polsce stosowany jest zazwyczaj format MARC 21, który różni się istotnie od formatów stosowanych we Francji. W nawiasach kwadratowych podano wersje polskie prezentowanych przykładów, zbudowane na podstawie JHP KABA (język kompatybilny w językiem RAMEAU), z tego powodu niekiedy mogą różnić się od prostego tłumaczenia terminów francuskich. W zapisie określników zachowano wielką literę na początku, a nie małą jak jest w JHP KABA.

W konsekwencji rezygnacji z określników formy zwiększony został zakres i różnorodność tematów formalnych.

Reforma języka RAMEAU przewiduje niestosowanie w tematach formalnych przymiotnika określającego język tekstu (np. *Catéchismes allemands* [*Katechizmy niemieckie*], *Traductions anglaises* [*Tłumaczenia angielskie*]), język tekstu i tłumaczenia bowiem jest wyrażany w innych miejscach opisu publikacji. Nie będą stosowane także hasła wyrażające przeznaczenie czytelnicze (np. *Ouvrages pour la jeunesse* [*Wydawnictwa dla młodzieży*]) od momentu, gdy zostanie utworzone właściwe dla tej informacji pole w formatach stosowanych w bibliotekach francuskich³⁰.

Istotną zmianą związaną z wyodrębnieniem tematu formalnego do odrębnego pola opisu bibliograficznego jest rezygnacja z określnika rzeczowego *Histoire et critique* [*Historia i krytyka*] w sytuacji, gdy temat formalny jest zastosowany jako przedmiot³¹. Stosowanie tego określnika było konieczne, aby odróżnić w jednym indeksie przedmiotowym hasło będące tematem formalnym od hasła przedmiotowego.

Na przykład, przed reformą:

Przedmiot: *Roman historique* [*Powieść historyczna*] – w opracowaniu tekstów powieści historycznych

Przedmiot: *Roman historique – Histoire et critique* [*Powieść historyczna – Historia i krytyka*] – w opracowaniu publikacji na temat powieści historycznych

Po zmianie:

Przedmiot: *Roman historique* [*Powieść historyczna*] – w opracowaniu publikacji na temat powieści historycznych

Forma: *Roman historique* [*Powieść historyczna*] – w opracowaniu tekstów powieści historycznych

Określenie gatunku/formy stosowane w jhp stanowiło element dodany do podstawowej ich funkcji – określenia przedmiotu publikacji. Z czasem objęło także

30 Zob. *Consigne de catalogage, L'indexation RAMEAU à la forme et au genre*, punkt 3 – <https://kitcat.bnf.fr/consignes-catalogage> [06.05.2020].

31 Zob. *ibidem*, punkt 3.3.

inne elementy poza gatunkiem i formą publikacji. Każdy jhp ulegający transformacji rozwiązuje ten problem inaczej. Pierwszym etapem zmian jest oddzielenie tych informacji od określenia przedmiotu publikacji. Ten etap reformy języka RAMEAU został zakończony, pozostałe, zasygnalizowane poniżej, są w trakcie wdrażania lub projektowania.

Miejsce – lokalizacja / przedmiot

Drugim w kolejności elementem hasła przedmiotowego rozwiniętego języka RAMEAU, które zostanie z niego wydzielone jest nazwa geograficzna, stosowana jako określnik geograficzny. Razem z nazwami geograficznymi stosowanymi w funkcji tematu, będą one stanowić część NKE – podzbiór *Miejsce*³². Musi to poprzedzić seria transformacji sposobu stosowania nazw geograficznych jeszcze w obrębie hasła przedmiotowego rozwiniętego. Prace te zostały zaplanowane na lata 2018–2019³³.

W porównaniu z określnikami formy i tematami formalnymi, za pomocą których wyrażano różne treści, co wiązało się z dużą liczbą grup jednostek leksykalnych, różnych pod względem znaczenia (np. określniki wyrażające nośnik publikacji albo temat formalny zawierający określenie obsady wykonawczej, itd.), w przypadku określników geograficznych i tematów wyrażonych nazwą geograficzną sytuacja jest odwrotna. Ta sama nazwa geograficzna zastosowana w tej samej funkcji może wyrażać różne treści³⁴. Przykładowo w hasle przedmiotowym rozwiniętym *Coton – Industrie et commerce – Grande-Bretagne – 1900–1945* [*Bawełna – Produkcja i handel – Wielka Brytania – 1900–1945*] określnik geograficzny *Grande-Bretagne* [*Wielka Brytania*] wskazuje na lokalizację przedmiotu publikacji, którym jest *Coton – Industrie et commerce* [*Bawełna*

32 Obecna sytuacja nazw geograficznych w kartotekach wzorcowych Bnf jest złożona, hasła RAMEAU stanowią jeden z trzech zbiorów nazw geograficznych stosowanych w katalogu Bnf. Zob. *Consigne de catalogue, Notices d'autorité RAMEAU: noms géographiques* – <https://kitcat.bnf.fr/consignes-catalogue> [06.05.2020]. Artykuł dotyczy wyłącznie nazw geograficznych stosowanych w języku RAMEAU.

33 *Rameau. Mise en œuvre de la réforme* – https://rameau.bnf.fr/sites/default/files/chantier_syntaxe/pdf/feuille_route_reforme.pdf [13.05.2020], s. 2.

34 Hasła przedmiotowe, jak jednostki leksykalne innych jiw, mają dwa rodzaje desygnatów – bezpośredni i pośredni. Desygnat bezpośredni to treść dokumentu, przedmiot treści dokumentu i forma dokumentu; desygnat pośredni – obiekt rzeczywistości pozadokumentacyjnej. Zob. *Słownik encyklopedyczny informacji...*, s. 48. W artykule pomija się to rozróżnienie dla uproszczenia wyводу – zarówno proces opracowania publikacji jaki i wyszukiwania zakłada pośrednictwo publikacji, ale celem jest dotarcie do informacji na temat desygnatu pośredniego.

– *Produkcja i handel*]. Natomiast w hasle *Pologne – Relations extérieures – URSS* [*Polska – Stosunki zagraniczne – Związek Radziecki*] (w opracowaniu publikacji należało utworzyć hasło „odwrócone”: *URSS – Relations extérieures – Pologne* [*Związek Radziecki – Stosunki zagraniczne – Polska*]), nazwa geograficzna zastosowana w funkcji określnika nie lokalizuje przedmiotu publikacji, jak wynikałoby z definicji określnika geograficznego, ale stanowi część wyrażenia przedmiotu publikacji, jakim są stosunki zagraniczne między dwoma państwami. Nazwa geograficzna zastosowana jako temat nie wskazuje na obszar, ale ciało zbiorowe terytorialne – państwo. Dla porównania w hasle *Alpes-Maritimes (France) – Antiquités* [*Alpes-Maritimes (Francja ; departament) – Zabytki*] nazwa geograficzna w temacie hasła przedmiotowego oznacza obszar.

Pierwszym etapem reformy języka RAMEAU związanej z nazwami geograficznymi jest ujednoczenie struktur składniowych. Powyższy przykład z określnikiem rzeczowym *Antiquités* [*Zabytki*] po transformacji ma postać *Antiquités – Alpes-Maritimes (France)* [*Zabytki – Alpes-Maritimes (Francja ; departament)*]. Zamiana miejsca nazwy geograficznej, z tematu na określnik, wiąże się z jeszcze jedną decyzją, bez której to hasło miałoby postać *Antiquités – France – Alpes-Maritimes (France)* [*Zabytki – Francja – Alpes-Maritimes (Francja ; departament)*]. Określnik geograficzny *France* [*Francja*] w metodyce języka RAMEAU sprzed reformy poprzedza szczegółową lokalizację zawsze, kiedy jest stosowana w określniku geograficznym. Ta zasada – lokalizacji geograficznej pośredniej – obowiązują także w innych językach, będących pierwowzorami języka RAMEAU (LCSH, RVM), obowiązuje także w języku KABA. W hasłach przedmiotowych języka RAMEAU nazwa jednostki geograficznej nadrzędnej jest obecna także w dopowiedzeniu określnika szczegółowego, wynika to z wewnętrznych rozwiązań metodycznych i systemowych BnF. Po reformie jednostka geograficzna nadrzędna pozostaje jedynie w tej postaci – jako dopowiedzenie. Takie rozwiązanie ułatwi następny krok reformy, jakim będzie oddzielenie określnika geograficznego do odrębnego pola opisu dokumentu.

Interesujące rozwiązanie zastosowano w przypadku hasła przedmiotowego wyrażającego relację między dwoma państwami. W zacytowanym powyżej przykładzie dla relacji zagranicznych polsko-radzieckich, składającym się z dwóch haseł przedmiotowych, oba państwa umieszczone zostały w określniku jednego hasła przedmiotowego, w kolejności alfabetycznej: *Relations extérieures – Pologne – URSS* [*Stosunki zagraniczne – Polska – Związek Radziecki*].

Przeniesienie nazwy geograficznej z tematu do określnika zmienia jej funkcję – nazwa geograficzna lokalizuje przedmiot publikacji.

Nie w każdym przypadku możliwa jest prosta zamiana miejsca i funkcji nazwy geograficznej. W języku RAMEAU istnieją szczegółowe zasady odnoszące się wyłącznie do pojedynczych haseł wzorcowych i tworzonych na ich podstawie haseł rozwiniętych. Przykładowo hasło przedmiotowe dla nazwania przedmiotu, jakim są kolonie włoskie w Afryce przed reformą miało postać: *Italie – Colonies – Afrique* [Włochy – Kolonie – Afryka]; po reformie: *Colonies italiennes – Afrique* [Kolonie włoskie – Afryka].

Czas – okres czas / wydarzenie

Raport opisujący reformę języka RAMEAU z 2017 roku wyznaczył lata 2019–2020 na opracowanie wydzielonego zbioru deskryptorów chronologicznych. W porównaniu z określnikami chronologicznymi języka RAMEAU, które w dużej części są związane z poszczególnymi krajami i grupami tematów, deskryptory mają być bardziej uniwersalne³⁵. Przykładowo zostanie zlikwidowany określnik chronologiczny *1945–1960* stosowany po hasle *Cinéma* [Kino] i po nazwach gatunków filmowych; zamiast niego będzie stosowany deskryptor *20e siècle* [20 w.] oraz prawdopodobnie bardziej szczegółowe deskryptory chronologiczne uniwersalne.

Większość nowych deskryptorów chronologicznych będzie stanowić jedną z części NKE odpowiadającą encji IFLA-LRM *Okres czasu* (*Time-span*)³⁶. Część haseł, które zawierają określniki chronologiczne specyficzne tylko dla określonego miejsca, zostaną przekształcone w encje *Wydarzenia* (*Événements*)³⁷. Encja *Wydarzenie* (*Événement*) zawiera połączenie znaczeń dla przedmiotu, miejsca i czasu, których nie można rozdzielić na encje o bardziej uniwersalnym zastosowaniu, aby utworzyć z nich odpowiednie deskryptory. Ich zastosowanie ogranicza się wyłącznie do wyrażania przedmiotu publikacji, w przeciwieństwie do encji *Okres czasu* (*Time-span*), która może być wykorzystana także jako data publikacji, data tłumaczenia dzieła, data urodzin osoby (przedmiotu, autora, tłumacza publikacji), itd.

Przykładem encji *Wydarzenie* jest wybuch wulkanu Etna we Włoszech w 1693 roku – jest to więc połączenie przedmiotu (wybuch wulkanu Etny),

35 *Rapport du Groupe de travail national...*, s. 9.

36 *IFLA Library Reference Model...*, s. 19.

37 *Rapport du Groupe de travail national...*, s. 10.

miejsca (Włochy) i czasu (rok 1693). Deskryptor dla tego wydarzenia będzie miał postać *Éruption de l'Etna (Italie ; 1693)* [*Wybuch Etny (Włochy ; 1693)*]. Na przykładzie projektu tego artykułu deskryptorowego widać, że poszczególne części NKE nie będą stanowić odrębnych zbiorów, ale będą powiązane między sobą³⁸. Oto przykład powiązania deskryptora dla wojny domowej w Hiszpanii (encja *Wydarzenie*) z deskryptorem geograficznym dla Hiszpanii:

Deskryptor wydarzenia: *Guerre civile espagnole (Espagne ; 1936–1939)*³⁹

Askryptor: *Guerre civile d'Espagne (Espagne ; 1936–1939)*

Askryptor: *Espagne, Guerre d' (Espagne ; 1936–1939)*

Askryptor: *1936–1939 (Guerre d'Espagne)*

Data początku *18 juillet 1936*

Data końca *30 mars 1939*

Miejsce *Hiszpania*

Deskryptor węższy *Soulèvement du 18 juillet 1936 (Espagne ; 1936)*

Deskryptor węższy *Révolution espagnole (Espagne ; 1936–1937)*

Przedmiot

Jednostki leksykalne wyrażające przedmiot publikacji w języku RAMEAU, w odróżnieniu od elementów określających jego czas i miejsce, to, w większości przypadków, temat i określnik rzeczowy. Elementy te przewidziano jako ostatnia grupa podlegająca refleksji, której celem jest przygotowanie ich do samodzielnego stosowania jako deskryptory. Część tej pracy została już wykonana w etapie poprzedzającym wdrożenie reformy, we wspomnianym wyżej, trwającym od 2007 roku, procesie rewizji słownictwa. Dotyczył on zasadniczo i tak już samodzielnym tematów⁴⁰. W przypadku określników rzeczowych w pierwszej kolejności zaplanowano stopniowe ujednoczenie i redukcję list określników swobodnych, tak aby tworzyły jedną listę określników stosowanych w taki sam sposób. Język RAMEAU ma obecnie 30 list

38 Inne typy rekordów nie zostały jeszcze zaprezentowane.

39 Tłumaczenie deskryptorów tego artykułu na polski wydaje się zbędne.

40 W jhp hasło wzorcowe pełniące funkcję tematu może być stosowane samodzielnie w opracowaniu przedmiotowym publikacji.

określników⁴¹, stosowanych w specyficzny dla danej listy sposób – dotyczy to miejsca w haśle przedmiotowym rozwiniętym i łączliwości z określnikiem geograficznym. Dodatkowo bardzo wiele określników ma unikatową metodykę stosowania, bez znajomości której nie ma możliwości zbudowania prawidłowego hasła przedmiotowego.

Określniki rzeczowe powinny docelowo zostać przekształcone w deskryptory przedmiotowe, stosowane identycznie jak hasła przedmiotowe stosowanie obecnie jako samodzielny temat. Powyższe prace zaplanowano na lata 2020–2021⁴² – wobec czego nie jest jeszcze możliwe w tym momencie bardziej obszerne opisanie tej części reformy języka RAMEAU.

Składnia

Reforma języka RAMEAU ogłoszona i realizowana od 2017 roku ma za cel podstawowy likwidację składni. Jednostki leksykalne, określane od 2005 roku jako deskryptory⁴³, powiązane relacjami semantycznymi między sobą na sposób właściwy dla tezaury, pozostają i będą miały takie samo znaczenie niezależnie od miejsca ich zastosowania. Wyjątkowo skomplikowane zasady ogólne składni, zasady szczegółowe oraz liczne od nich wyjątki powodują, że proste rozdzielanie poszczególnych typów elementów (jednostki leksykalne wyrażające przedmiot, jego lokalizację czasową i geograficzną, formę publikacji / treści) nie jest wystarczające. Jak w przypadku wyżej wspomnianego, stopniowego upraszczania list określników rzeczowych, aż do ich likwidacji, tak samo likwidację składni musi poprzedzić jej stopniowe upraszczanie. W przypadku języka RAMEAU operacja ta sprowadza się do powrotu do podstawowej składni jhp: temat – określnik rzeczowy – określnik geograficzny – określnik chronologiczny – określnik formy.

Oto kilka przykładów problemów składniowych języka RAMEAU.

- istnienie odmiennych struktur wyrażających analogiczne przedmioty⁴⁴:
Politique agricole – France [*Polityka rolna – Francja*]

41 Na podstawie *Guide d'indexation RAMEAU*, 7ème édition, [Paris] 2017 – https://rameau.bnf.fr/sites/default/files/docs_reference/pdf/guide_rameau_2017.pdf [18.06.2020]

42 *Rapport du Groupe de travail national...*, s. 2.

43 M. Mingam, *RAMEAU: bilan, perspectives...*, s. 42.

44 Ujednoczenie struktur zostało opisane na początku 2018 roku i realizowane w pierwszej połowie 2019. Zob. *Réforme de Rameau...*, s. 5.

ale

France – Politique économique [Francja – Polityka gospodarcza]⁴⁵

- ograniczone możliwości stosowania określnika geograficznego, co wynika z faktu, że nazwa geograficzna może także wystąpić w funkcji tematu – w powyższym przykładzie określnik *Politique économique* [Polityka gospodarcza]

ma swój odpowiednik w postaci tematu, po którym przed reformą języka RAMEAU nie można było zastosować określnika geograficznego. Można było niemniej zastosować określnik geograficzny po określniku rzeczowym, umieszczonym po temacie *Politique économique* [Polityka gospodarcza]. W efekcie prawidłowe konstrukcje z udziałem terminu *Politique économique* [Polityka gospodarcza] były następujące:

France – Politique économique [Francja – Polityka gospodarcza]

oraz

Politique économique – Aspect sociale – France [Polityka gospodarcza – Aspekt społeczny – Francja]

- określnik rzeczowy stosowany po określnikach innego typu co w bazowej strukturze jhp nie ma racji bytu. W języku RAMEAU istnieje wiele struktur tego typu, związane są one z różnymi zasadami szczegółowymi, proces projektowania ich modyfikacji jest w toku. Na pełny opis tych zmian trzeba będzie poczekać.

Oto przykłady konstrukcji sprzed i po zmianie.

Dawne hasło przedmiotowe:

Littérature française – 18e siècle – Aspect économique [Literatura francuska – 18 w. – Aspekt ekonomiczny]

Nowe hasło przedmiotowe:

Littérature française – Aspect économique – 18e siècle [Literatura francuska – Aspekt ekonomiczny – 18 w.]

45 Przykłady z nazwą geograficzną w temacie hasła pochodzą sprzed reformy języka RAMEAU.

Co zamiast składni po jej reformie?

Rozbicie składni prekoordynowanej i wydzielenie poszczególnych typów deskryptorów, w przekonaniu autorów reformy składni języka RAMEAU, nie zapewnia gotowego narzędzia do opracowania publikacji. W praktyce opracowania przedmiotowego dopiero powiązanie więcej niż jednego prostego pojęcia tworzy pojęcie złożone będące przedmiotem publikacji. Grupa swobodnych deskryptorów umieszczonych w polach opisu przedmiotowego publikacji nie wyraża żadnego złożonego pojęcia, wyraża sumę znaczeń pojęć prostych. Brakuje precyzyjnego mechanizmu pozwalającego na prawidłowe odczytanie, co jest przedmiotem publikacji; mechanizmu, który zastąpiłby prekoordynację i był odpowiedzią na podstawowy zarzut w stosunku do postkoordynacji – zarzut braku precyzji w wyrażaniu przedmiotu publikacji. Katalogi kartkowe zostały wyparte przez technologię i to technologia właśnie, z całym swoim bogactwem możliwości, powinna na ten zarzut odpowiedzieć.

Raport o reformie języka RAMEAU zawiera aneks przedstawiający możliwe rozwiązania tego problemu⁴⁶. W celu wyrażenia pojęcia złożonego, autorzy reformy proponują dwie opcje – umieszczenie dwóch deskryptorów w tym samym polu opisu publikacji lub powiązanie deskryptorów umieszczonych w odrębnych polach za pomocą kodów relacji (w poniższym przykładzie kod w podpolu \$9).

Opis przedmiotowy publikacji sprzed reformy:

Przedmiot: *Homosexuels – Espagne – Barcelone (Espagne) – Conditions sociales – 20e siècle*⁴⁷

Przedmiot: *Homosexualité – Espagne – Barcelone (Espagne) – Aspect social – 20e siècle*

Przedmiot: *Franquisme – Espagne – Barcelone (Espagne)*

Po reformie, opcja 1:

Przedmiot: *Homosexuels – Conditions sociales*

Przedmiot: *Homosexualité – Aspect social*

Przedmiot: *Franquisme*

46 *Rapport du Groupe de travail national...*, Annexe 6, s. 26–30.

47 Tłumaczenie deskryptorów na język polski wydaje się zbędne.

Miejsce przedmiotu: *Barcelone (Espagne)*

Czas przedmiotu: *20e siècle*

Po reformie, opcja 2:

Przedmiot: *Homosexuels* \$91

Przedmiot: *Conditions sociales* \$91

Przedmiot: *Homosexualité* \$92

Przedmiot: *Aspect social* \$92

Przedmiot: *Franquisme* \$93

Miejsce przedmiotu: *Barcelone (Espagne)* \$94

Czas przedmiotu: *20e siècle* \$95

Decyzja, o tym, która opcja zostanie zastosowana, nie została jeszcze podjęta.

Zakończenie

Michel Mingam, długoletni kierownik Ośrodka języka RAMEAU, w artykule z 2005 roku podkreślał, że prekoordynacja składni języka RAMEAU nie jest jego największym problemem, jest nim natomiast stopień jej skomplikowania, liczba zasad szczegółowych i wyjątków⁴⁸. Zaplanowana na wiele lat reforma składni języka RAMEAU sprowadza się w pierwszym etapie przede wszystkim do doprowadzenia jej do takiego stanu, aby możliwe stało się podzielenie schematycznie zbudowanego hasła rozwiniętego na poszczególne typy deskryptorów – deskryptor przedmiotowy, geograficzny, chronologiczny i formalny. W dużym uproszczeniu można stwierdzić, że to jest miejsce, z którego wystartowała przeprowadzona w Bibliotece Narodowej reforma Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, której rezultatem jest utworzenie Deskryptorów Biblioteki Narodowej⁴⁹.

48 M. Mingam, *RAMEAU: bilan, perspectives...*

49 Opis transformacji Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, w toku której powstał nowy język Deskryptory Biblioteki Narodowej wymaga odrębnego opracowania.

MARIA NASIŁOWSKA**Reform of the syntax of the RAMEAU subject heading language**

Since 2017 the subject heading language of the *Répertoire d'autorité matière encyclopédique et alphabétique unifié* (RAMEAU), an information and search language used in subject cataloguing in most libraries in France, has been undergoing a reform. From a pre-coordinated language, after the elimination of syntax, it is supposed to become a modern post-coordinated language that can also be used outside library catalogues. A characteristic feature of the RAMEAU language syntax is its complexity together with numerous exceptions and detailed rules. Thus, in the first place, the reform aims at simplifying the syntax to a structure with a schematic order of the elements [subject]-[subject subheading]-[geographical subheading]-[chronological subheading]. The form subheading, detached from the extended subject heading in the first place, was replaced by a formal theme. Ultimately, upon decomposition, each of the elements of the extended subject heading will be used independently in the post-coordinated system and will be included in the French National Entities File.